

- בגרות ב: היסטוריה 70% פרק ראשון
- כותבי פתרון הבחינה: יוסי גילרמן, ניר הוניג
- מועד הבחינה: 11 ינואר 2018
- שעת הבחינה : 15:00

פרק ראשון

א1. הסבר את התגובה של רבים מן העם (הפרושין) על חורבן בית המקדש, ואת דרך ההתמודדות שרבי יהושע מציע. בסס דבריך על הקטע.

בית המקדש היה המרכז של החיים הדתיים, החברתיים והכלכליים של היהודים. חובן הבית היא למעשה סופם של החיים היהודים כפי שהתנהלו ביהודה. ניתן להבין את עוצמת הזעזוע שפקד את העם, כשנבחן את עמדת הפרושין שגזרו על עצמם התנזרות מוחלטת מבשר ומיין שנמצאים בכל אירוע חשוב בחיים היהודיים. הפרושין ראו באכילת הבשר חטא שכן נפסקה עבודת הקורבנות שסימלה עבור היהודים את מירוק העוונות וריצוי האל.

הם גם הפסיקו לשתות את היין כי בהיעדר עבודת הקורבנות נפסק גם נסך היין על המזבח, ועל פי פרשנותם, משנפסק נסך היין על המזבח, שתייתו היא חטא. רבי יהושע יוצא כנגדם ומזכיר לפרושין שלמעשה כל דברי המאכל והדגנים והירקות והפירות כולן הובאו לבית המקדש והנה נפסק המנהג. האם יפסיקו לאכול בכלל? האם לא ישתו מים?

רבי יהושע מציע לפרושין לחדול מנזירותם, שכן הם לקחו על עצמם תקנה שאין הציבור יכול לעמוד בה. הרי אי אפשר להפסיק לחלוטין לאכול ולשתות.

כתחליף, מציע רבי יהושע להפסיק להתאבל על מעשה שכבר היה ואין ביכולתם לשנותו. להתנזר בכלל ממאכל וממשיקה אי אפשר. לכן, מציע רבי יהושע, לזכור את החורבן במקביל לניהול חיים תקינים ומלאים.

הדימוי לזכר החורבן הוא בדומה לאדם המסייד את ביתו ומשאיר פינה בלתי מסוידת.

1ב. הצג שני תפקידים של בתי הכנסת לאחר חורבן בית המקדש.

אחרי החורבן נקבע בית הכנסת כמקום הפולחן העיקרי של היהדות והוא אף זכה לכינוי "מקדש מעט" לזכר המקדש. בבית הכנסת אפשר היה להתפלל, ללמוד תורה ולתת צדקה, שלושת התחליפים לעבודת הקורבנות בבית המקדש. בית הכנסת שימש גם את הקהילה היהודית כמרכז לענייני הקהילה, גמילות חסדים ומקום להתכנסותם של היהודים. בכדי לעודד את התפילה בבית הכנסת יחסו לה סגולות עליונות על תפילה בכל מקום אחר.

2א. הסבר מדוע בחרו הרומאים בהורדוס להיות "מלך חסות" ביהודה, הצג את סמכויותיו.

הורדוס מונה למלך חסות על יהודה. הוא קיבל סמכות לעסוק בכל ענייני הפנים ביהודה כולל שליטה על חיי הדת. הורדוס לא הורשה לעסוק במדיניות חוץ מדינית וביטחונית. להורדוס הותר להחזיק צבא קטן לצרכי שמירת הסדר ביהודה, צבא זה שמומן על ידי הורדוס, נחשב על ידי הרומים כחלק ממערך ההגנה של האימפריה כנגד איומים מצד האימפריה הפרתית. הורדוס היה יהודי נצר למשפחה אדומית מגויירת. אולם חינוכו היה הלנסיטי. יוליוס קיסר שנטה חסד לאביו של הורדוס אף העניק לו אזרחות רומית. בגיל 25 מונה הורדוס למושל הגליל כמשרתו הציבורית והניהולית הראשונה. כמושל הגליל צבר הורדוס ניסיון שתרם להכשרתו. שיתוף הפעולה של הורדוס ומשפחתו עם הרומאים היה אחד הגורמים שרומא נטתה לו חסד. בשנת 40 לפני הספירה מונה הורדוס למלך חסות לאחר החלטת הסנאט ברומא. בין הקריטריונים לבחירתו: נאמנות מוחלטת לרומי, נסיון ניהולי ציבורי, בן לעם הנשלט. הורדוס התבלט באהדתו לתרבות הלניסטית, עובדה שסייעה לבחירתו.

2.ב. הצג שתי פעולות של הורדוס שעוררו התנגדות של היהודים לשלטונו, ושתי פעולות שלו שנועדו לחזק את תמיכת היהודים בשלטונו.

פעולות של הורדוס שעוררו התנגדות –

1. בניית העיר קיסריה והקדשתה לקיסר.
2. בנייה של מקדש אלילי לכבודו של הקיסר בקיסריה.
3. קיום תחרויות ספורט ופעילות של תרבות הגוף בירושלים.
4. צידוד באוכלוסייה הנכרית מול האוכלוסייה היהודית.
5. בניית מקדשים, תיאטראות, בתי חינוך הלניסטיים (הגימנסיון)
6. רצח מרים החשמונאית ורצח שני בניהם.
7. השתלט על הסנהדרין.

ועוד ועוד

פעולות של הורדוס לחיזוק התמיכה היהודית –

1. שיפוץ והרחבת בית המקדש.
2. חגג את החגים היהודים ופעל לפי לוח השנה היהודי.
3. שמר את השבת. לא אכל חזיר.
4. דאג שבית המקדש יפעל כתיקנו בלי הפרעה.
5. הקפיד על האיסור מהתורה שלא להכניס פסל או תמונה לארמונותיו.
6. שמר על חוקי היהדות ביהודה.

3א. הסבר את השפעת הגורמים הבאים על פרוץ המרד.

1. מתח בין יהודים לנכרים – האוכלוסייה הנכרית ביהודה זכתה לעדנה בימי השלטון הרומי ביהודה. כבר מימיו הראשונים של השלטון הרומי ביהודה זכו הנכרים והערים הלניסטיות לשיפור מעמדן ותמיכה בלתי מוסתרת מצד השלטון. גם בתקופתו של הורדוס הועדפו הנכרים על פני היהודים. המתח בין שתי האוכלוסיות עלה. לשיאו הגיעה המתח באירוע קיסריה בו נהרגו כ 20,000 יהודים.
2. מצוקה כלכלית – בתקופת הנציבים עלו המיסים ונוספו מיסים חדשים על יהודה. מלבד הנטל הכספי הכבד נפגעו רגשות יהודים כי תשלום מסים, ומס הגולגולת, נתפס כסמל לאובדן עצמאות ושיעבוד. בתקופת הנציבים השנייה אף הוכבד נטל המיסים וגבר הקיטוב בין העשירים ושאר העם. נוצר שסע בעם בין העשירים שאף הואשמו בשיתוף פעולה עם הרמאים על חשבון יהודה. המצוקה הכלכלית הביאה אלפי מבקשי עבודה לירושלים שלא יכלה לספק את רצונם. על הרקע הזה היו ההמונים המובטלים זמינים להצטרף לרעיון המרד.
3. תסיסה משיחית – ככל שגברה המצוקה ביהודה כן התרבו הטוענים לכתר המשיח שהבטיחו גאולה גדולה ובמהרה. הבטחות אלו נפלו על אוזניים קשובות בקרב אלה שהמצוקה הכלכלית הייתה עבורם כבדה מנשוא. ככול שהמצב היה יותר קשה כך נהו יותר ויותר להאמין ברעיון המשיחי הגואל והמבטיח גאולה.

3ב. הטיעונים של המתנגדים למרד –

1. רומי חזקה ואדירה ואין ליהודה המורדת כל סיכוי
 2. השם שהכל נעשה בדברו, עשה גם את רומי ומרד נגדה הוא מרד נגדו.
 3. יהודי התפוצות לא יבואו לעזור
 4. למרות הפרתים והגאליים רומי מסוגלת להכניע גם את יהודה
 5. השם לא יבוא לעזור למורדים
 6. בתגובה למרד רומי תשמיד את יהודה ירושלים והמקדש.
- המרד הסתים בתבוסת יהודה המוחלטת. ירושלים והמקדש נחרבו.

פרק שני – לאומיות וציונות:

שאלה 10: מקור – התנועות הלאומיות והמעצמות

א. הרצל מעלה בקטע המקור שלפנינו מספר טענות בפני ממשלת בריטניה, באשר לצורך במתן אישור לטריטוריה ליהודים:

ראשית, מציג הרצל את בעיית הפליטים היהודים, הנרדפים במזרח אירופה ובזרחה לבריטניה, מתיישבים בשכונות העוני ("האיסט – אנד של לונדון"). מעבר לכך, הרצל טוען כי במידה ובריטניה היא זו שתאשר את הטריטוריה ליהודים, הרי שהיא תזכה במיליוני נתינים נאמנים ("ישאו כולם את אנגליה בתוך לבם") ואף יזכו ביתרונות כלכליים ("..יהודי יעדיף לרכוש ולהפיץ את מוצריה של מדינה שהיטיבה עם העם היהודי"..).

תגובת בריטניה לפנייתו של הרצל הייתה רצינית. בריטניה הציעה להרצל התיישבות יהודים בטריטוריה שבה היא שולטת כמו אל עריש (סיני) או קפריסין, בתמורה לפיתוח האזור ע"י יהודים משכילים. בריטניה אומנם חוזרת בה מהצעות אלו, אך כישלון המגעים הללו, דווקא סלל את הצעת אוגנדה ע"י בריטניה.

10.ב. הלאומיות באיטליה.

אחת המעצמות שעיכבו את איחודה של איטליה ומימוש הלאומיות האיטלקית הייתה אוסטרו הונגריה..

בתקופת מימוש הלאומיות באיטליה פעל קמיליו קבור, ראש ממשלת פיומנטה סרדיניה. מטרתו הייתה להקים פדרציה באיטליה, כלומר מדינה המורכבת מברית בין מדינות עצמאיות.

המטרה הראשונה של קבור הייתה לגרש את האימפריה האוסטרו הונגרית משטחי צפון איטליה. לצורך מטרה זו כרת קבור ברית עם קיסר צרפת, נפוליאון השלישי. נפוליאון הסכים לשתף פעולה עם קבור בשל רצונו להחליש את האוסטרים, תוך הקמת מדינה איטלקית פדרלית שלא תאיים על עליונותה של צרפת.

פסיכומטרי בגרויות מבחן אמ"ר GMAT
כלומר, על מנת לגבור על אוסטרו הונגריה היה צריך קבור לצאת למלחמה כנגד האוסטרים, לחבור לנפוליאון השלישי, ובכך כמובן, מהווה אוסטרו הונגריה גורם מעכב במימוש הלאומיות האיטלקית.

11. א. ההסברים לצורך במאבק על הנחלת השפה העברית בישוב היהודי:

- שפת המוצא של יהודי ארץ ישראל לא הייתה עברית.
- השפה העברית שמשה בעיקר לשפת קודש. כלומר שפה לתפילה.
- הייתה התנגדות בקרב הזרמים הדתיים בארץ ישראל להפיכת השפה העברית לשפה מדוברת בשל ראייתה כשפת קודש.
- המוסדות החינוכיים בארץ ישראל השתייכו ברובם לחברת אליאנס הצרפתית, שקידמה את הלימוד בשפה הצרפתית ולחברת עזרא הגרמנית, שקידמה את הלימוד בשפה הגרמנית.

הקשיים המזכרים בקטע המקור:

- בכר נשלח לארץ ישראל במטרה להפיץ את השפה הצרפתית. כלומר דעתו באשר להפצת העברית לא הייתה מקובלת בחברת אליאנס.
- היה צורך לחייב את חברי אגודת "תחיית ישראל" לדבר עברית. כמו כן, היה צורך לבחור בענישה כדי לגרום לתלמידים לדבר עברית.
- היה צורך לשכנע מנהלים להוסיף לתכנית הלימודים את הוראת העברית. מה שמראה שהוראת השפה לא הייתה דבר של שגרה בארץ ישראל.

11. ב. שתי דרכים נוספות לגיבוש תודעה לאומית:

הפצת מנהגים ומסורת: לכל עם יש מנהגים המייחדים אותו משאר הלאומים. המנהגים כוללים לבוש ייחודי, מאכלים, שירים, סיפורים הכוללים גיבורים לאומיים וכן חגים אשר מצוינים רק על ידי בני הלאום. קיום המנהגים והמסורת יוצר תודעה לאומית משותפת. **חיטוט בעבר והפצת אירועים היסטוריים משותפים:** לכל לאום יש עבר משותף הכולל אירועים חשובים בהתפתחות הלאום. ההיסטוריה המשותפת כוללת גיבורים לאומיים שהנהיגו את הלאום, אירועים טראומטיים או סיפורי גבורה שהשפיעו על בני הלאום בעבר. הפצת הסיפורים ההיסטוריים המשותפים מביאה לגיבוש התודעה הלאומית.

חשיבות פיתוח תודעה לאומית עבור בני הלאום מאפשרת לבני הלאום להתאחד סביב אותם מאפיינים, לנתק את עצמם מקשר למדינות או לאומים אחרים, ובדרך זו ניתן לשכנע את בני הלאום להיאבק על לאומיותם. במסגרת הקמת מדינות הלאום באירופה, היה צורך לצאת למאבקים צבאיים כנגד מדינות ששלטו על השטח שהוגדר מולדתו של הלאום. גיבוש התודעה הלאומית המשותפת יצרה תחושת אחדות שאפשרה לבני הלאום לסכן את חייהם, לצאת לקרב, וזאת סביב המטרה של שחרור המולדת והקמת מדינה לאומית.

12. א. גורם ראשון: תהליך התיעוש

מסגרת תהליך זה חלה התקדמות מדעית וטכנולוגית, בעיקר במערב ובמרכז אירופה. ההתפתחות הטכנולוגית הביאה למספר שינויים מרכזיים: המצאת המכונה: שהביאה לצמצום הצורך בעבודה בתחום החקלאות וכך נוצר תהליך העיור באירופה. במסגרתו עזבו פועלים רבים את הכפרים ועברו אל הערים התעשייתיות. המצאת הרכבת: רכבת הקיטור אפשרה להעביר אנשים ומסרים במהירות למקומות רחוקים שפעם לא היה קשר ביניהם.

המצאת מכונת הדפוס: שאפשרה להדפיס כתבי עת כמו: עיתונים, כרזים, ספרים, בכמויות.

ההשפעה על הקמת תנועות לאומיות:

בערים התמודדו הפועלים (לשעבר איכרים) עם מעבידים ומנהלי עבודה. מאבקם כנגד המעבידים ולמען זכויותיהם כמועסקים עורר בהם את הצורך להגדיר לעצמם מאפיינים משותפים כלאום.

בנוסף, לערים הגיעו אנשים ממחוזות שונים בעלי שפה, תרבות ומנהגים שונים. על מנת למצוא לעצמם מכנה משותף החלה להתעורר בקרבם תודעה אודות זהותם הלאומית המיוחדת.

מעבר לאלה, המצאות חדשות בתחום התחבורה, כמו רכבת הקיטור ואניית הקיטור, אפשרו להפיץ את רעיונות הלאומיות ברחבי המדינה ולא רק בתחום המגורים המצומצם (הכפר או העיר).

כך למעשה התחזקו התנועות הלאומיות בעקבות תהליך התיעוש באירופה.

הגורם: תהליך החילון

במהלך המאה ה-15 וה-16 צברה הכנסייה הנוצרית כוח רב. הקשר ההדוק בין מנהיגי המדינות לבין ראשי הכנסייה ומרכזיותה של הדת הנוצרית בקרב רוב רובה של אוכלוסיית אירופה נתנו לכנסייה מעמד עליון.

במאה ה-17 החלו להתעורר רעיונות חדשים אשר ערערו את מעמדה של הכנסייה. פילוסופים, אנשי תרבות ומשכילים נוספים החלו להפיץ תיאוריות לפיהן אין לאדם חובה לנהל את חייו על פי חוקי הדת בלבד. רעיונאים אלו נקראים חברי "תנועת ההשכלה".

בין הרעיונות המרכזיים ניתן למצוא:

הזכות לשוויון – לפיה כל בני האדם שווים במעמדם. רעיון המנוגד למצב באירופה באותה התקופה, בו החברה חולקה למעמדות גבוהים בעלי זכויות ומעמדות נמוכים משוללי זכויות.

רעיון שלטון העם – לפיו המדינה קמה עבור העם ולכן העם עצמו הוא השליט במדינה. תפיסה זו הייתה מנוגדת לתפיסה המלוכנית, לפיה המלך שולט מהסיבה שנבחר על ידי האלוהים.

עצמאותו של האדם לעצב את חייו – לפי שיקול דעתו ותבונתו.

רעיון זה היה מנוגד לתפיסה שהאדם חי בחסות האל ועליו לציית לחוקי הכנסייה הנוצרית.

ההשפעה על צמיחת התנועות הלאומיות:

הרעיונות החדשים הביאו אנשים רבים להתרחק מהדת. במסגרת התרחקות זו החלו אנשים לוותר על ביקור בכנסייה בימי ראשון, הפסיקו למלא אחר מצוות הדת הבסיסיות ואימצו לעצמם שגרת חיים חילונית.

תהליך זה, המכונה חילון, הביא את אוכלוסיית אירופה לאבד את המכנה המשותף המרכזי שלה והיא הדת הנוצרית. במקומה של הדת באה הלאומיות – שהפכה למכנה המשותף בין קבוצות שונות במדינות וכך התחזקו והתגבשו תנועות לאומיות באירופה.

12.ב. השפעת תהליך החילון על צמיחת הרעיון הציוני:

תהליך החילון לא פסח על החברה היהודית באירופה. בנוסף לכך קבלת האמנציפציה במרכז ובמערב אירופה, חיזקה את התהליך בקרב היהודים והביאה רבים מהם להתרחק מהדת היהודית ולהשתלב בחברה האירופאית. דוגמאות להשתלבות זו באו לידי ביטוי בהחלפת שמות פרטיים לשמות אירופאים (תיאודור הרצל), יציאה מהשכונה היהודית, ניתוק הקשר עם הקהילה הדתית היהודית וכניסה ללימודים אקדמאיים שהחליפו את לימודי הדת היהודית.

הקשר לצמיחת הציונות: ההתבוללות של היהודים בחברה הדאיגה חוגים דתיים בקרב היהודים שחיפשו את הדרך לשמור על קיומה של היהדות ולשמור על הקשר בין היהודים המתבוללים לבין היהדות. הדרך הטובה לכך הייתה הקמת מדינה יהודית לאומית שבה היהודים יחיו בקהילה יהודית, וכך יוכלו לשמור על מאפיינים הייחודיים כיהודים.

גורם נוסף וייחודי לצמיחת הציונות, האנטישמיות המודרנית: האנטישמיות מסוג זה התבססה על שנאה לגזע היהודי. זאת בניגוד לאנטישמיות המסורתית (שנאת ישראל) שהתבססה על היות היהודים שייכים לדת אחרת.

האנטישמיות המודרנית התחזקה נוכח קבלת האמנציפציה במדינות מרכז ומערב אירופה, והשתלבות היהודים בחברה האירופאית והגעתם של יהודים למשרות מפתח במסגרת הכלכלה והפוליטיקה במדינות אלה.

אחד הגילויים לאנטישמיות מסוג זה היה משפט דרייפוס.

הקשר לצמיחת הרעיון הציוני: בקרב היהודים הייתה תקווה שקבלת האמנציפציה תביא להשתלבותם באירופה ולהיעלמותה של האנטישמיות. התחזקות האנטישמיות באירופה

והתחזקותה של אנטישמיות מסוג חדש (מודרנית) הביא להבנה שאין ליהודים אפשרות אמיתית להשתלב במדינות אירופה, ועליהם לשאוף להקמת מדינה יהודית משל עצמם, באמצעות הקמת תנועה לאומית יהודית, היא התנועה הציונית.

13. א.

הגורם המפרסם של תכנית באזל: עיתונות יהודית ולא יהודית באירופה.
הרצל היה איש תקשורת שהבין היטב את החשיבות של פרסום הפעילות הציונית בקרב מדינות העולם ובקרב העם היהודי. לכן, כאשר כינס את קונגרס באזל בשנת 1897 הוא דאג להזמין לקונגרס עיתונאים רבים על מנת שישקרו את הנעשה בו, ויפרסמו את קיומו ברחבי העולם.

הגורמים המפרסמים להצהרת בלפור:

התנועה הציונית: ראתה בהצהרת בלפור הישג של ממש במסגרת הפעילות להשגת הצ'רטר על ארץ ישראל. ההכרה של בריטניה בקשר בין העם היהודי לארץ ישראל וכתובת המונח "בית לאומי יהודי" הביאה את ההסתדרות לתת למסמך פרשנות היסטורית. ההסתדרות עשתה מאמץ לפרסם את המסמך על מנת להביא לידיעת העם היהודי בעולם את גודל ההישג.
ערביי ארץ ישראל: תגובת הערבים לפרסום הצהרת בלפור הייתה התנגדות מוחלטת. הערבים ראו בתוכן ההצהרה פגיעה של ממש בזכויותיהם. לאחר פרסום ההצהרה הם החלו בהתארגנות של ועדים ואגודות שהביעו מחאה. ביום השנה הראשון להצהרת בלפור אף יזמו הערבים שביתה וערכו הפגנות בארץ ישראל.

13. ב. אני חושב שתכנית באזל הייתה משמעותית יותר לקידום מטרות התנועה הציונית:

נימוק ראשון: תכנית ציונית משותפת

בזכות תכנית באזל נוצרה תכנית משותפת לכל הזרמים הציונים. התכנית גיבשה את התנועה הציונית והביאה להכרה בכך שיש תכנית פעולה אחת לשם הקמת המדינה היהודית בעתיד. יצירת התכנית המשותפת הביאה מאוחר יותר להקמת מוסדות לתנועה הציונית שכללו בתוכם יהודים ציונים מכל רחבי אירופה. כך למעשה גיבוש התכנית יצר למעשה שיתוף פעולה בין יהודים ציונים ממדינות שונות באותו הארגון.

נימוק שני: הצהרה על ארץ ישראל כאפשרות יחידה

תכנית באזל הביאה להזזת הצידה פתרונות אחרים למצוקת העם היהודי ולהקמת המדינה והציבה בראש את ארץ ישראל. אמירה נוקבת זו הביאה למעשה לעלייה של יהודים לארץ ישראל ולהמשך הבניה של היישובים היהודים, במסגרת העלייה השנייה. ההחלטה על ארץ ישראל כיעד יחיד הביאה גם להחלטה שלא לקבל את תכנית באזל, ולדבוק ברעיון לפיו "אין ציונות ללא ציון". עובדה זו הביאה להשאת המיקוד בעלייה לארץ ישראל להמשך הפעילות הציונית סביב מולדתנו בלבד.

נימוק שלישי: הקמת מוסדות ההסתדרות הציונית

לאחר גיבוש תכנית באזל הוקמו מוסדות התנועה הציונית, ביניהם: הקונגרס הציוני, האגודות הציוניות בכל מדינה, חברת קק"ל והכשרת היישוב וכן במועד מאוחר יותר, הסניף של ההסתדרות ציונית בארץ ישראל והוא המשרד הארץ ישראלי. ההחלטה על הקמת מוסדות התנועה הביאה לגיבוש היהודים הציונים ויצרה תשתית ארגונית להמשך הפעילות הציונית בכל העולם. איסוף כספים והתחלה של פרסום הרעיון הציוני החלו לתפוס תאוצה וזאת בזכות ביסוס של פעילות מאורגנת על בסיס תכנית משותפת.

כל זאת, מול הצהרת בלפור שהינה הצהרה כללית בלבד, שאין בתוכנה דבר אופרטיבי להקמת מדינת לאום יהודית. כמו כן, ההצהרה כתובה בצורה מעורפלת וכן היא מאפשרת בתוכנה ליהודים לשמור על זכויותיהם במדינות אחרות. כלומר, יש בה מעין התנגדות לרעיון הציוני לפיו על היהודים לעלות לארץ ישראל, מולדתם.

פרק שלישי

14.א. מלחמת העצמאות

היעדר הבחנה בין חזית לעורף: היישוב היהודי נאבק על חייו כך שלמעשה לא הייתה הפרדה של ממש בין לחימה בחזית לבין העורף. התפישה הישראלית הייתה שיש לשמור על כל יישוב בכל חלק בארץ ישראל, וכך לקבוע את גבולותיה העתידיים של המדינה. כך למעשה הלחימה בקרב וההגנה על היישובים הייתה בעלת חשיבות זהה.

קטע המקור המצולם: נראית נערה המתחבאת בסמטה בעיר. דבר המעיד על העובדה שהלחימה נערכה בתוך הערים ולא בחזית מלחמתית אחת. כמו כן, השילוט מתריע על צלפים ערבים שארבו לתושבי הערים היהודים, זאת בעיקר בערים המעורבות. **התרשים:** מצביע על המצוקה של תושבי ירושלים ברובע היהודי בתקופת מלחמת העצמאות. התרשים מסביר כיצד להשתמש במים שיחולקו במסורה לתושבים היהודים. זאת בשל העובדה שכל הרובע היהודי נחשב לחזית במהלך המלחמה, נתון לירי של הערבים וכן נצור, כאשר הדרך אל ירושלים נחסמה.

14.ב. תכנית ד'

נוכח כישלון שיטת השיירות ומחיר הדמים הגבוה שגבתה, נולד צורך דחוף בשינוי אסטרטגי. שינוי זה בא לידי ביטוי **בתוכנית ד'**. במסגרתה תכנית החל היישוב היהודי לנקוט ביוזמה צבאית כנגד הערבים, גם על ידי כיבוש שטחים שלא היו שייכים למדינה היהודית על פי תכנית החלוקה. **זאת מתוך ההבנה שלא יהיה אפשרי לשמור על ביטחון המדינה היהודית ללא כיבוש חלק משטחי המדינה הערבית.**

מטרות התוכנית היו:

- א. כיבוש שטחי מפתח והחזקה בהם כדי להבטיח תנועה חופשית בשטח שהוקצה למדינה היהודית.
- ב. השתלטות על ערים מעורבות.
- ג. השתלטות על דרכי תחבורה ועל יישובים ערביים לאורכם.
- ד. חיבור יישובים יהודיים מנותקים – גם אם הם אינם כלולים בשטח החלוקה, כדי ליצור רצף טריטוריאלי.

במשך כחודש ימים (אפריל- מאי) 1948 פעלו כוחות ה"הגנה" לפי תוכנית ד'. להלן הישגי

התכנית:

- נפלו לידי כוחות היישוב הערים: טבריה, חיפה, יפו וצפת.
- חבלי ארץ נרחבים, ובהם עשרות כפרים ערביים, עברו לשליטת היישוב.
- הגורם הערבי המקומי הובס, המנהיגות התפוררה ורוב המנהיגים נמלטו.
- החלה תנועת בריחה של ערבים שהפכו לפליטים, והערבים המקומיים חדלו להיות גורם צבאי של ממש.

15.א. שתי הגישות שהיו ביישוב היהודי בנוגע למאבק בבריטים היו:

עמדת הנהגת הישוב: עמדה זו יוצגה על ידי ארגון ההגנה והסתדרות הציונית.

על פי עמדה זו יש לשתף פעולה עם הבריטים ולא לפגוע בחיי אדם. יש להפעיל לחימה לצורך פגיעה בכל אמצעי שהפריע לעלייה היהודית ולהתיישבות היהודית בארץ ישראל.
דרכי המאבק לפי עמדה זו היו: העפלה לא חוקית לארץ ישראל בעזרת אניות מעפילים, ארגון התיישבות יהודית ברחבי ארץ ישראל בצורה לא חוקית, פגיעה בכל אמצעי שהפריע למטרה זו כמו: פיצוץ הרדאר בחיפה.

עמדת הפורשים: עמדה זו יוצגה על ידי מחתרות האצ"ל והלח"י.

על פי עמדה זו יש לנהל מאבק צבאי באמצעות טרור כנגד הבריטים. זאת במטרה להוציאם מהארץ מתוך השקפת עולם שאין לבריטים כוונה להקים מדינה לעם היהודי בארץ ישראל.
דרכי המאבק כללו פעולות טרור כנגד הבריטים דוגמת: פריצה לכלא עכו, פיגועים כנגד אזרחים ערבים, חטיפת חיילים בריטים ואף רציחתם כאמצעי לחץ על הבריטים.

המטרה המשותפת של שתי הגישות הייתה הקמת המדינה היהודית הלאומית בארץ ישראל.

15.ב. ב- 18 בפברואר 1947 הודיע בוויין, מעל בימת הפרלמנט, על העברת שאלת ארץ

ישראל לאו"ם. החלטה זו נבעה ממספר שיקולים:

- בוויין היה מיואש ממציאת פתרון מדיני. מאז הצעות הוועדה האנגלו-אמריקאית ממרס 1946, דחו היהודים והערבים שוב ושוב את ההצעות המדיניות. בוויין לא ראה מוצא מן הסבך אלא להעבירו לאו"ם.
- בוויין רתה לעזוב את א"י מבלי שהדבר ישפיע על קשריה הטובים של בריטניה עם הערבים. הוא היה משוכנע שהאו"ם ימצא פתרון אנטי ציוני.
- יש הטוענים כי פעולות "תנועת המרי העברי" ואח"כ הטרור של האצ"ל והלח"י, מיררו את חיי הבריטים בארץ.
- יש הטוענים כי בוויין רצה להעביר את שאלת א"י לאו"ם, כדי לזכות בתמיכה אמריקאית, אשר הייתה נחוצה לבריטניה לאחר מלחה"ע ה-2
- האופוזיציה בראשות וינסטון צ'רצ'יל וחלק מדעת הקהל בבריטניה, דרשו מן הממשלה להחזיר את הבנים הביתה ממלחמה חסרת תכלית שבה נהרגים חיילים בריטיים במעשי טרור ובה נלחם הצי הבריטי כנגד מעפילים ניצולי מלחמה.

16.א. השיקולים שהביאו את דוד בן גוריון להכריז על המקת המדינה:

- מימוש תכנית החלוקה: בן גוריון רצה לפרסם החלטה פומבית בדבר סיום המנדט הבריטי, שכן עזיבת הבריטים את הארץ השאירה חלל פוליטי בארץ ישראל. מעבר לזה, היה חשש שארצות הברית תביא לביטול תכנית החלוקה במסגרת הפעילות באו"ם.
- בן גוריון רצה להקים מדינה עצמאית שתוכל לשלוט על שערי הארץ ולהזרים עולים ונשק כולל מטוסים.
- בן גוריון ראה חשיבות להקמת מדינה שתוכל להכריז על גיוס חובה, וכן לנהל מוסדות שלטון שיוכלו לנהל באופן מסודר את המלחמה על ידי הקמת צבא (במקום פעילות מפוצלת של מחתרות).

16.ב. הסיבות לאי מימוש תכנית החלוקה באשר להקמת המדינה הערבית:

- יחס הבריטים להצבעת האו"ם: הבריטים ששלטו בארץ באמצעות שלטון המנדט הודיעו שאין בכוונתם לחלק את ארץ ישראל בין היהודים והערבים ואין בכוונתם לממש את תכנית החלוקה כפי שהתקבלה באו"ם. השלטון הבריטי עזב את ארץ ישראל בלא שסיפק לערבים סיוע בהקמת המדינה.
- היעדר ארגון פוליטי: הערבים הפסידו במלחמה. הלחימה הערבית לא נעשתה על ידי גוף מארגן אחד, אלא באמצעות כנופיות ערביות שפעלו באופן יחידני ברחבי ארץ ישראל. לכן לא הייתה תכנית כיבוש מסודרת ערבית ולא היה ניסיון להחזיק שטחי כיבוש שיובילו ליצירת גבולות ולהקמת מדינה ערבית.
- מדינות ערב: צבאות ערב פלשו לארץ ישראל לאחר הכרזת העצמאות של היהודים. יחד עם זאת, הערבים לא היו בעלי מטרה אחת משותפת ופעלו באופן יחידני כנגד הכוחות היהודים בארץ ישראל. מעבר לזה, מנהיגי מדינות ערב לא ניסו לגבש יסודות פוליטיים ארגוניים לערביי ארץ ישראל, ואף התעלמו מהעובדה שהערבים בורחים בהמונים מהארץ בשל הלחימה.

פרק רביעי

17. א. הגורמים עלייה מאירופה בשנות החמישים:

- **הקמת המדינה:** הקמת מדינת לאום לעם היהודי הייתה סיבה להגעת היהודים מאירופה. **בקטע המקור:** בקטע רשום כי העולים הניפו את דגל המדינה ושרים את התקווה, המנון המדינה.

- **השואה:** לאחר סיום מלחמת העולם השנייה והשואה החליטו יהודים רבים שגרו באירופה כי אין בכוונתם לשוב לביתם, אלא לעלות למדינת ישראל. זאת בשל העובדה שהשואה הוכיחה כי האנטישמיות באירופה מצד הנאצים ומצד האוכלוסייה המקומית לא תחלוף. כמו כן, רבים לא רצו לשוב ולגור במקום בו נרצחה משפחתם באכזריות.

בקטע המקור: רשום בקטע כי היהודים נפרדו בקללה באדמת גרמניה, וכן הכינוי לגרמנים כ"מרצחים".

שני גורמים ייחודיים לעליה מארצות האסלאם:

מלחמת העצמאות: מלחמת העצמאות הביאה לניצחון צה"ל על מדינות ערב. בעקבות הניצחון, בעיקר בקרב המדינות שהשתתפו במלחמה (לבנון, סוריה, ירדן, מצרים ועירק) הדרדר היחס כלפי הקהילות היהודיות. החלו פיגועים, מעשי טרור והתנכלות ליהודים מצד השלטונות.

תהליך הדה קולוניזציה: בשנות החמישים התגבש תהליך הדה קולוניזציה במדינות ערב. תהליך זה היה דומה לתהליך הלאומיות באירופה, וכלל התגבשות של הלאומים הערבים סביב המכנים המשותפים הלאומיים, הערביים והדתיים. בשל תהליך זה זוהו היהודים בחלק מהמדינות כגורם זר ועוין ולכן היחס אליהם השתנה לרעה. ברוח זו, בחרו יהודים רבים לעלות למדינת ישראל.

17. ב. הקשיים של העולים בשנות החמישים והשישים:

תחום הכלכלה: המדינה התקשתה למצוא מקומות תעסוקה לעולים. הבעיה בתחום זה נבעה ממספר סיבות: היעדר ניסיון וידע תעסוקתי מצד העולים ממדינות ערב, היעדר מקומות עבודה באזורי ההתיישבות של העולים (פריפריה) וחוסר ידע בתחום השפה העברית מצד העולים.

הפתרונות:

המדינה שיכנה את העולים ביישובי שרשרת הביטחון וחייבה אותם לעסוק בתחום החקלאות. לצורך זה מינתה המדינה נציגים מטעמה על מנת ללמד את העולים לעבוד בתחום. המדינה הקימה עיירות פיתוח. במסגרת בניית העיירות הוקמו מפעלים על מנת לאפשר לעולים תעסוקה.

תחום החברה

העולים ממדינות ערב וצפון אפריקה חשו תחושה קשה של אפליה עדתית מצד מוסדות המדינה והחברה. האפליה נוצרה סביב ההבדל המרכזי בין העולים מאירופה שהיו בעלי תרבות דומה לאזרחים הוותיקים בארץ ישראל וכן היו בעלי משפחות שדאגו לשילובם הכלכלי והחברתי במדינה. מולם העולים ממדינות ערב וצפון אפריקה היו בעלי חזות ערבית ובעלי שפה ערבית שדמתה לשפתו של האויב הערבי (מדינות ערב). בנוסף, עולים אלה נשלחו ברובם אל יישובי שרשרת הביטחון וחשו שהמדינה מבקשת להרחיקם ממרכז הארץ והערים הגדולות. כך נוצר הפער העדתי במדינת ישראל ונוצרה תחושת קיפוח וניכור מצד העולים שחשו שהמדינה מתייחסת אליהם כאזרחים סוג ב'.

19. א. הגורמים והנסיבות לפרוץ מלחמת יום הכיפורים

הגורם העיקרי להחלטת מצרים וסוריה לצאת למלחמה נגד ישראל היה הרצון שלהן להשיב את כבודן שנפגע קשות במלחמת ששת הימים ולהשיב להן את השטחים שאבדו להן במלחמות הקודמות. חצי האי סיני ורמת הגולן.

בישראל הייתה אווירה שצה"ל חזק ומדינות ערב לא יתקפו. באווירה זו של זלזול באויב צה"ל לא עקב באופן הנדרש על הנשק החדשני שהגיע לידי סוריה ומצרים, וגם האווירה הזאת של היהירות והזלזול באויב הביאה לידי כך שהמודיעין הישראלי פירש כל אות המצביע על מלחמה כלא יותר מניסיון שנועד להטעות את מדינת ישראל.

מדינת ישראל לא ניהלה עם מדינות ערב תהליך מדיני ממשי שיכול היה להביא להסכם כלשהו, במיוחד עם מצרים שחיפשה את הדרך למשא ומתן על חצי האי סיני.

נשיא מצרים אנואר סאדאת, חשב שאם יפתח במלחמה נגד מדינת ישראל הוא יוכל להביא את מנהיגי המדינה לפתיחת משא ומתן מדיני על החזרת חצי האי סיני.

19. ב. תוצאות מלחמת יום הכיפורים

מחיר המלחמה: בישראל היה כבד ביותר: 2,656 הרוגים, 7,251 פצועים, 301 שבויים, עשרות נעדרים (בהמשך נעשו פעולות נרחבות לאיתורם ואלה נמשכות עד היום), אבדות כבדות במטוסים וטנקים, כמו כן מחיר כלכלי כבד ביותר.

ניצחון המלחמה: צה"ל הצליח, למרות ההפתעה ותנאי הפתיחה הקשים של המלחמה, לשנות את מהלכה, לעבור להתקפה וליצור מהפך במגמת המלחמה: לקראת סוף המלחמה מסתמן ניצחון ישראלי ברור בכל החזיתות, כאשר צה"ל נערך במרחק 40 ק"מ מדמשק ו - 101 ק"מ מקהיר.

ההשפעה של תוצאות המלחמה על החברה בישראל:

נפגעה תחושת הביטחון והאמונה המלאה בתפיסה הביטחונית: אלו היו מעתה נתונים לביקורת ציבורית יסודית יותר. כמו כן התערער האמון בשורה של אישי ציבור בצבא ובדרג הפוליטי (בראשם שר הביטחון משה דיין).

הוקמה ועדת חקירה ממלכתית - ועדת אגרנט - אשר חקרה את מחדלי המלחמה ומסקנותיה הופנו כנגד הדרג הצבאי: הרמטכ"ל רא"ל דוד אלעזר נאלץ להתפטר, ושורה של קצינים בכירים באגף המודיעין ובפיקוד דרום הודחו.

הופעת תנועות מחאה. בציבור הופיעו תנועות מחאה אשר אנשיהן היו קצינים וחיללים שחזרו מן המלחמה. הידוע בין יוזמי תנועות המחאה היה סרן מוטי אשכנזי אשר במלחמה מילא תפקיד של מפקד מעוז "בודפשט" בצפון התעלה. (המעוז היחיד שלא נפל בידי המצרים).

תנועות המחאה קיימו הפגנות וקראו להתפטרות הממשלה.

שינויים במפה הפוליטית: ועדת אגרנט אמנם פיטרה את הדרג המדיני מאחריות למחדלי המלחמה, אך תנועת המחאה נגד הממשלה הביאה להתפטרות שר הביטחון משה דיין ולאחריה את התפטרות ממשלת גולדה מאיר. הביקורת הציבורית הנמשכת על הממשלה סללה את הדרך למהפך הפוליטי של 1977 בו עלתה לשלטון מפלגת הליכוד ובראשה מנחם בגין.

ההשפעה של תוצאות המלחמה על המעמד הבין לאומי של מדינת ישראל:

הגברת תלותה של ישראל בארה"ב: עקב המחיר הכבד של המלחמה בנשק והנזק הכלכלי הכבד - גברה תלותה של ישראל בסיוע צבאי, כלכלי ודיפלומטי מצד ארה"ב.

חרם הנפט: לאחר המלחמה העלו מדינות ערב את מחיר הנפט ב 70%. כמו כן, הוטל חרם בעניין מכירת נפט למדינות מסוימות. מנהיגי מדינות ערב דרשו את החזרת הזכויות לפלסטינים וכן את החזרת השטחים כבושים. המדינות הצרכניות סווגו על פי הקרבה לישראל מבחינת מערכת היחסים הדיפלומטית. לדוגמא: צרפת קיבלה נפט והולנד לא. בשנת 1974 בוטל החרם, אולם מערכת היחסים של ישראל עם מדינות שונות בעולם התערערה בעקבותיו.

20. א. מדיניות כור ההיתוך:

מדיניות בה נקטה ישראל בשנים הראשונות לקיומה במסגרת קליטת העלייה.
המטרה: להביא את העולים לידי וויתור על מאפייניהם הייחודיים ותרבותם הנפרדת אותה הביאו מארץ המוצא וקבלת המאפיינים הלאומיים של המדינה על פי דמות ה"צבר".
זאת במטרה ליצור חברה יהודית חדשה, שאיננה גלותית, הבנויה על ערך הלאומיות, הצינונות, החזקת הקרקע ודחיית הגלות.

הסיבות לאימוץ תפיסת כור ההיתוך:

- **הרצון לייצור חברה הומוגנית:** מטרת המדינה הייתה ליצור קיבוץ גלויות במדינת ישראל על ידי יצירת תרבות אחת משותפת לכלל האזרחים. התרבות המשותפת הייתה דמות הצבר, היהודי החדש, דובר העברית, עובד האדמה או פועל הבניין, בעל ערכים ציוניים ופטריוטיים.
- **החשש מסיבוב לחימה נוסף:** ראשי המדינה חששו שאם החברה בישראל לא תתגבש במהירות וכל קבוצה במדינה תשמור על המאפיינים הייחודיים לה, החברה לא תוכל לעמוד מול צבאות ערב בסיבוב לחימה נוסף. לכן היה צורך לקדם אימוץ תרבות משותפת לכלל האזרחים.

20.ב. התפיסה "הרב תרבותית"

גישה זו החלה לתפוס מקום בתודעה הציבורית בשנות השישים, בעיקר במדינות צפון אמריקה (קנדה וארה"ב) ובמערב אירופה. במדינת ישראל החלה הגישה החדשה להתעורר בציבור בשנות השבעים, השמונים והתשעים של המאה העשרים (1970 – 1999). במרכז גישה זו עומדת ההבנה שישראל בנויה מעולים ממדינות שונות בעלי תרבויות שונות, שכולן מקובלות ולגיטימיות. כל קבוצה יכולה לשמור על תרבותה וייחודיותה, ויחד עם זאת, כל הקבוצות מאוחדות תחת לאומיות ישראלית אחת.

הגורמים למעבר לחברה רב תרבותית:

שינוי בעמדת החברה הישראלית – בשנות השמונים של המאה העשרים חלה נסיגה בתחושת האחידות ולכידות בחברה הישראלית. במקום ערכים של התגייסות ומחויבות לחברה ולמדינה החלו ערכים של נהנתנות, אינדיווידואליזם ונהנתנות לתפוס מקום מרכזי.

השסע העדתי – בשנת 1977, אחרי שלטון ארוך של מפלגות השמאל במדינת ישראל, עלתה לשלטון מפלגת הליכוד. היה זה מהפך שביטא את הרצון של עולים רבים, בעיקר יוצאי צפון אפריקה והמזרח התיכון, שחשו שהמדינה קפחה אותם וזלזלה בהם במהלך השנים הראשונות לקיומה. הגישה הרב תרבותית הביאה לקדמת הבמה את הצורך של כל חברה לשמור על מאפייניה ללא קשר לארץ מוצא כזו או אחרת.

הרצון לשמור על מסורת ייחודית – ראשי המדינה הבינו כי בסופו של דבר רוב העולים יותרו על מאפייניהם הגלותיים. בעיקר הדור הצעיר שהשתלב בחברה ולא חי בארץ ממנה הגיעו הוריו. כמו כן, ההתקדמות באמצעי התחבורה ובאמצעי התקשורת אפשרה מגע ישיר ושוטף עם ארץ המוצא. כך שלא היה אפשרי באמת לנתק אדם מארץ מולדתו.

השפעת המערב – מדינות המערב אימצו את הגישה הרב תרבותית ונתנו דגש לזכויות הפרט על פני הלכידות הלאומית. מדינת ישראל שראתה את עצמה מדינה דמוקרטית רצתה לקבל על עצמה את הדרך של מדינות המערב, עמן קיימה קשרי חוץ הדוקים.

הבנת תהליך הקליטה – ראשי המדינה הבינו היטב כי הדור השני והשלישי לעולים היהודים יתערו ויקלטו במדינת ישראל ובחברה הישראלית. בשלב זה הובן כי הדורות הללו ינסו לשמור על מוצאם התרבותי לצד העובדה שהם יאמצו את יסודות התרבות הישראלית (כמו לדוגמא: ידברו עברית).

